

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

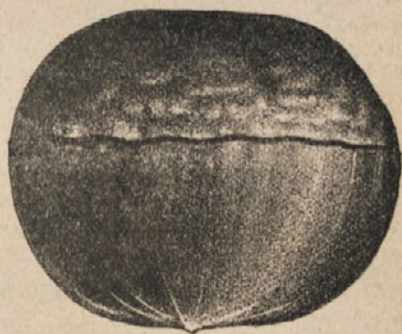
Št. 9.

V Ljubljani, 15. maja 1891.

Letnik IV.

Japonski pitani kostanj.

Med sadnimi novostimi zadnjih let vzbuja največo pozornost iz severne Amerike v Evropo uvedeni japonski pitani kostanj (latinski *castanea vesca japonica*). Navadni pitani kostanj ali laški maroni ne uspevata povsod pri nas, ker hudega mraza ne preneseta, zlasti pa maroni ne. Za vrte pa te vrste kostanji i tako niso nič kaj primerni, ker to drevje zraste preveliko in prekošato. Japonski kostanj pa nima teh napak, on je proti našemu kostanju le majhen, zato mu tudi pravijo „prtilikavi kostanj“. Krona njegova doseže k večjemu velikost krone okrogle akacije, zato je primerno drevo za najmanjši vrt. Japonski kostanj pa ni samo lepotično drevo zaradi svojega lepo rezljanega in barvanega listja ter lepe okrogle krone, ampak je tudi izvrstno sadno drevo, ki rodi obilo lepega kostanja. Uže dveletni požlahtnjeni rodijo polno lepega sadu, ki je velik kakor srednji krompir ali največi maroni. Plod je kaj fin in prav nič ni slabjši mimo maronija glede dobrote in okusa. Najboljša lastnost japonskega kostanja je pa njegova mala občutljivost proti mrazu, kajti on prenese 25° C. toplote pod ničlo. To je prednost, ki ga postavlja med sadnim drevjem v prve vrste. Drevesa te kostanjeve vrste prodaja F. C. Binz v Durlach-u na Badenskem.

Podoba 28.

O pomnoževanju smokev (fig).

Najuspešneje pomnožujemo smokeve s koreninskimi poganjki, ali prav za prav z mladikami, katere poganja smokva krog debla iz zemlje. Ker pa vsaka smokva nima takih poganjkov, rabimo tudi potaknence. Po nekaterih krajih pa sade smokeve potaknence narobe, češ, da je to zelo važno, vendar je povsem nepravilno. Ker vidim povsod, da napačno ravnajo ter ne znajo gojiti tega imenitnega drevesa, namenil sem si objaviti ta članek. Ako želimo imeti kmalu mnogo in zdravih dreves, streči jim moramo, kakor zahteva njih narava.

Najbolje je saditi smokeve začetek meseca maja, t. j. takrat, ko začno brsteti. Tedaj naj se izkopljejo uže ukoreničena drevesa, oziroma narežejo potak-

nenci. Sicer sadimo lahko smokve vse leto, le ondaj ne, kadar je zemlja zmrzla; še celo po leti po senčnih legah, vendar s slabim uspehom. Zdaj imamo torej najugodnejši čas!

Ukoreničene poganjke treba takoj, kadar so izkopani, vsaditi, ne smeš pa odlagati, da bi se korenine na zraku posušile. Korenine lahko prav malo prikrajšaš, nikakor pa vrha, ker bi se rana vsled velikega stržena težko zarasla. Ako nimaš poganjkov s koreninami, rabiš lahko potaknence, s katerimi je tako ravnati: Na spodnjem konci jih odreži gladko pod popom. Ker pa ima smokva zunanji del luba zelo gost, vlagi težko predoren, zato je pri sajenji potaknencev zelo važno, da se ves spodnji del potaknenea, kolikor naj ga pride v zemljo, varno ostrže z nožem tako globoko, da se prikaže srednji lub, ki je zelen. Vsled tega vpliva vlaga veliko laže na potaknence, ki v kratkem požene korenine in mladike. Potaknence, 25—30 $\frac{cm}{m}$ dolg, prime se ti vsak, ako ga na tak način vsadiš. Kakor pa uže ukoreničeni smokvi ni smeti vrha odrezati, ravno tako tudi ne potaknence. Za potaknence je jemati enoletne, pa tudi večletne vršičke. Vsakakor najboljši so enoletni. Saditi jih je kakor trtne potaknence. Tudi mladike, ki so do 1 $\frac{1}{2}$ $\frac{m}{m}$ dolge, primejo se in dobro uspevajo, ako jih po navedenem načinu vsadiš po kakih 25 $\frac{cm}{m}$ globoko. Izkušnja mi je pokazala, da je mej debelnimi poganjki in potaknenci prav malo ali nič razlike, bodisi v rašči ali v rodovitnosti.

Glede lupljenja zunanje povrhnje lubadi naj še opomnim, da je to delo zelo važno pri vseh drevesnih plemenih, katera pomnožujemo s potaknenci, — ravno tako tudi pri trti. V 16 šte. t. l. na strani 155. prijavlja strokovnjaški list „Weinzeitung“ pod naslovom: „Das Entrinden der Rebenstecklinge“ kot imenitno novost poskuse, ki so se zvršili v Montpelieru na tak način, ter piše, da se je prišlo 90 % potaknencev ameriške trte Jaquez, katera se izmej vseh trtnih vrst najteže ukoreniči kot potaknence.

Znan mi je slučaj, da se je od navedenega plemena trt 250 nasajenih potaknencev prišlo le 11, čemur je bilo najbrže krivo to, ker jih niso olupili.

Josip Štrekelj.

Vzgoja trtnih špalirjev.

Ker trtni špalirji ne olepšavajo samo vrta, ampak prinašajo tudi, če so pravilno gojeni, lahko dobiček, in sicer tudi po pokrajinah, ki niso vinorodne, zato jih živo priporočamo tem bolj, ker ne jemljejo prav za prav nič prostora, ampak rasto na prostoru, ki sicer niti zasajen ni. Da pa vruska trta tudi rodi in zori po severnih in visokih krajih, mora biti pa prav sajena, pravilno gojena ter prave vrste. V naslednjih vrstah podajemo popis pravilne vzgoje špalirja po spisu strokovnjaka R. Dolenca.

Vrtne špalirje vzgojujemo prosto ali pa ob stenah. Ako hočemo dobivati lepo, zrelo grozdje v krajih, ki niso vinorodni, naredimo špalir preko kakove južne stene, ali ki je vsaj nekoliko obrnena proti jugu. Trte naj bodo vsajene po 4 $\frac{m}{m}$ narazen. Sadi pa tako le: Na mestu, kamor pride trta, naredi kubičen meter veliko jamo. V to jamo zasadi tam, kjer bo trta rasla (t. j. dobro ped od zidu), toliko dolg drog, da moli vsaj en meter iz zasute jame. K temu drogu pristavi, a nekoliko poševno, trtno sajenico. Sajenica je lahko neukoreninjen kolč ali pa ukoreninjena trta (bilfa). Ako je sajenica krajša, nego je jama globoka, potem moraš jamo zasuti toliko z rahlo zemljo, da postane ravno prav globoka. Več nego za eno oko ne sme sajenice moleti iz zemlje, tudi to naspi nazadnje s pestjo zemlje. Ako sadiš trto za špalir prosto, postavi sajenico sredi jame.

V prvem letu nimaš s tako trto drugega opravila, nego da jo pleveš, ob suši zalivaš in da privežeš s slamo, v vodi namočeno, mlade poganjke h kolu.

V drugem letu imaš ta le opravila: Ako si zaradi varnosti namesto ene trte vsadil dve ali tri, pognale pa so ti vse, tedaj odstrani slabejše in pusti le najlepšo. To storiš, ako odkoplješ trte ter jih kar odrežeš. Presajati jih ni vredno, ker utegneš pokvariti ostalo. Ostala najlepša trta ali edina vsajena pognala je pa mladiko, ali pa tudi dve ali več. Odstrani te mladike, pusti le najlepšo, skrajšaj pa jo na dve ali največ na tri očesa. Ta skrajšani poganjek z dvema ali tremi očesi imenujemo palček. Obreži pa trto, dokler ni še muževna. Obrezano trto okoplji in ji odreži rosne korenine, to so tiste, ki rastejo tik pod zemljo. Obrezano in okopano trto priveži tesno pod palcem h kolu. Kadar je pognala in naredila dobro ped. dolge poganjke, takrat jo oščipaj (omandaj). Pusti namreč dva, največ tri najlepše poganjke iz palca, vse druge pa odščipni tik lesa. Ostale poganjke iz palca priveži z mokro slamo (ali pa z rafijevim ličjem) k drogu in stori to vse leto tolikokrat, kolikorkrat se ti bode potrebno videlo.

V tretjem letu obreži trto tako le: Ako je pognala prav močne, na pr. mazinec debele in po več metrov dolge mladike, pusti le najlepšo, slabše pa odreži tik starega lesa. Ostalo lepo mladiko pa skrajšaj toliko, da je ostane nad zemljo preko 30 %m dolg kos, katerega imenujemo napenjalec (šparon, Strecker).

Ako je pa trta pognala slabe, drobne in kratke mladike, tedaj pa ne delaj napenjalec, ampak palec s štirimi očesi. Napenjalec ali palec priveži k drogu, prej pa še okoplji trto. Tudi v tretjem letu oščipaj trto, katera v tem letu uže pričinja roditi, zlasti če je bila vsajena ukoreninjena sajenica. Oščipavaj tako le: Najlepši in najvišji štiri poganjki naj rasto mirno dalje, če imajo zarod ali ne, priveže jih pa navpik h kolu. Vse druge niže poganjke pa odlomi ali odščipni, in sicer, ako imajo zarod za četrtrim listom, nad najvišjim zarodom, ako pa nimajo zaroda, pa za četrtrim listom, štetim od mesta, s katerega rastejo. Poganjke iz starega lesa odreži popolnoma.

V četrtem letu šele pričinjamo špalirju obliko vzgajati. V ta namen obreži trte najprvo spomladi tako le: One trte, katere si rezal preteklo leto na palec štirih oces, reži jih sedaj na 30 %m dolg napenjalec. Trte, katere so bile rezane uže minolo leto na napenjalec, to so namreč pravilno rastoče, prineso v četrto leto štiri močne mladike. Te mladike rastejo v četrtem letu na dveletnem lesu, namreč na napenjaleci prošlega t. j. tretjega leta. Ta napenjalec je rabil leto dni, da je sam vzrastel, in leto in dan, da jo pognal mladike. Vse mladike, rastoče na dveletnem le-u, so rodne, na starejšem lesu pa niso. To imej vselej v čisljih, kadar obrezuješ trto, drugače se ti pripeti, da odrežeš rodni les, nerodovitnega pa ohraniš. Kadar je napenjalec dve leti star, tedaj ga imenujemo stegnee (Schenkel). V četrtem letu naredi iz mladik tri po 50 %m dolge napenjalec, in sicer enega na najvišem mestu lanskega napenjalec, sedaj (v četrtem letu) stegenca, drugega in tretjega pa takoj spodaj. Zadnjih dveh eden naj bo na desni, drugi pa na levi strani. Vse druge mladike pa gladko poreži.

(Dalje prihodnjič.)

Krvava uš.

Ta sadjarstvu kaj nevarni mrčes spada med listne uši. Ako se ta uš med prsti stisne, zapaziti je na njih neke temno-rdeče maroge, kakor po strjeni krvi, od tod njeno ime krvava uš.

Domovina krvave uši je severna Amerika, od koder se je zatrosila uže proti koncu preteklega stoletja tudi v Evropo, in sicer najpred v Škocijo. Na Nemškem jo poznajo uže 50 let, v Avstriji pa tudi uže 20 let.

Krvava uš je okolu dva milimetra dolga, medeno-rumene, dostikrat tudi temnejše, skoro čisto rjave barve. Najlaže se spozna po tem, da ima na konci života nekak bel, na videz volnat, iz voščenih nitok sestoječ metlast izrastek. Tako metlo, katera je lahko tri do štirikrat daljša od vsega šivota, imajo pa le popolnoma dorasle uši, mlade je nimajo. Množi se krvava uš strašansko hitro, kakor sploh vse listne uši, in sicer tako le: Samica zaleže na jesen za lubad debela ali kake vejice, ali pa tudi v zemljo blizu debela 30 do 40 jajček. Na spomlad se izvali iz njih prvi rod, potem pa prihaja do jeseni vsakih 14 do 20 dni drug, ali le ti ne s pomočjo jajček, ampak samice, katere se vse na na enem mestu z glavami v lubad zarijejo, porajajo žive mlade. Ob začetku prebivajo mlade uši v metlastem, volnatem izrastku svojih mater. Dostikrat se primeri, da odtrže veter večji ali manjši del izrastka ter ga z mladimi ušmi vred odnese daleč proč na drugo drevo, na katerem se potem pričenejo uši v novič ploditi. Na jesen šele se rode samiči s samicami vred kakor popolni krilati mrčesi.

Krvava uš živi ob soku jabolčnega drevja, zato se zarije tudi, kakor smo uže zgoraj omenili, v lubad jabolčnih mladik, najrajše vodenih poganjkov. Take rane na jablani so podobne drevesnemu raku, kateri se, ako ni hitre in izdatne pomoči, po vsem drevesu razširi in je pokonča. Na ta način je poginilo v Normandiji na več nego desetih štirjaških miljah vse jabolčno drevje. Prav tako je naredil ta mrčes tudi na Angleškem in ob Rennu, v najnovejšem času posebno na Virtemberškem velikansko škodo.

Drevesa, katerih se je krvava uš lotila, spoznati je lahko uže od daleč, in sicer po rakastih hobotah (izrastkih) in po bolelni podobi.

Ako natančno opazujemo hobote, zagledamo na spodnji strani mladik, da so čez in čez z belo, nekoliko zavišnjelo volno prevlečene. To je gotovo znamenje, da so na takih mestih naseljene cele kolonije krvave uši, ki sestoje iz nekrilatih, rdečih samic in vsakodobne zalege.

Kakor hitro se krvava uš vgnezdi na sadnem vrtu, posebno pa v drevesnici, skoro je ne moremo več zatreti.

Zaradi tega treba največje pozornosti, da se zlodelka uže takoj v prvem pričetku zapazi ter takoj z vso le mogočo silo izkuša zatreti. Kar se pa tiče pokončevanja krvave uši, sklenila je skupščina virtemberških vinarjev in sadjarjev v Šorndorfu dne 21. septembra 1874. leta tako le:

Krvava uš se pokončava najizdatneje takoj od kraja z ostrimi ščetmi, s katerimi se nastale, še prav majhne, mehke hobote dobro raztržejo. Kakor hitro so pa hobote uže pol ali pa cel meter dolge, ne pomaga ščetanje nič več, marveč treba je vse take ušive vejice kar odrezati in sežgati. Pa še po tem delu se mora poškodovano drevje vsaj vsakih štirinajst dni dobro pregledati, vsa posušena lubad ostrgati, vse rane pazljivo zamazati; vrhu tega pa še vse drevo z apnom pobeliti. Belež varuje drevo novih mrčesnih naselitev.

Da se krvave uši, ki se izvale na spomlad v zemlji, ne morejo spraviti na drevje, naj se ovijo vsa debela s pokatramanimi obvezami, kakeršne uspešno rabijo tudi proti gosenicam. Izkušnje uče, da se še drugače lahko uničijo krvave uši, katere so se jeseni v zemljo zarile, in sicer tako le: Zemlja se prekoplje za en cel meter okoli debela ter dobro z živim apnom pomeša.

Z milneco, lugom, katramovo vodo, vodo, v kateri se je tobak ali pa kuhaj kačje grozdje (*solanum nigrum*), je sicer dobro škropiti, pa ne popolnoma uspešno. Na Angleškem se je pokazalo, da tudi pomaga, ako se lubad namaže s terpeninom. Najboljše sredstvo je pa to, da se vsa ušiva mesta na deblu dobro namažejo s petrolejem, ravno tako tudi debele veje, vse manjše bolne veje pa odrežejo in sežgo.